

Mieczysław Łaszczyk

"Posługa teologów świeckich w Kościele w Polsce", Józef Mikołajec, Opole 2000 : [recenzja]

Studia Włocławskie 5, 491-494

2002

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

nia, jak i w całym procesie nawracania się, kiedy człowiek z pokorą i czujnością stara się być wierny Ewangelii. Żyjąc autentycznie Ewangelią, staje się znakiem wiarygodności człowieka świętego, w którym żyje Chrystus. Odczytując *Novo millennio ineunte* trudno też sobie wyobrazić, aby realizowanie świętości mogło urzeczywistniać się poza klimatem modlitwy i życiem sakramentalnym, zwłaszcza Eucharystią i słuchaniem słowa Bożego. Jan Paweł II zwraca również uwagę, że poziom świętości nie zależy wyłącznie od wysiłku ludzkiego. Dlatego wciąż trzeba pamiętać, że bez Chrystusa nic nie możemy uczynić.

ks. Piotr Głowacki

Ks. Józef Mikołajec, *Posługa teologów świeckich w Kościele w Polsce. Studium pastoralne*, Opole 2000, 374 s.

W serii wydawniczej *Opolska Biblioteka Teologiczna*, nakładem Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Opolskiego, jako 37 tom tej serii, ukazała się książka ks. Józefa Mikołajca, pracownika naukowego tegoż uniwersytetu, pt. *Posługa teologów świeckich w Kościele w Polsce. Studium pastoralne*. Podjęta w niej problematyka chyba po raz pierwszy w Polsce została opracowana tak całościowo, syntetycznie, a jednocześnie dość obszernie. Już chociażby z tego powodu można uznać dzieło to za trafiające w zapotrzebowanie nie tylko teologii pastoralnej jako nauki, ale także w zapotrzebowanie Kościoła w Polsce. W dobie odnowy inspirowanej mocno od kilkudziesięciu lat przez Sobór Watykański II wciąż aktualny jest, jako niezrealizowany w praktyce, postulat uznania podmiotowości świeckich w kościelnym działaniu. „Obciążone piętnem niefachowości pojęcie laika funkcjonujące w ogólnym obiegu może też wywierać negatywny wpływ na rozumienie pojęcia świeckiego teologa” (s. 3). Dość powszechnie bowiem uważało się jeszcze do niedawna, że świecki potrafi uprawiać teologię jedynie w sposób nienaukowy, po amatorsku, jako hobby. Były ku temu realne powody – prawie nie było na katolickich fakultetach teologicznych świeckich studentów; tylko pojedyncze osoby posiadały wykształcenie teologiczne. Zmieniło się to radykalnie w czasach posoborowych, głównie na skutek nowego spojrzenia na Kościół i jego posługę w świecie, a także częściowo z powodu kryzysu powołań kapłańskich na Zachodzie Europy. W Polsce zaś upadek ateistycznego systemu otworzył osobom świeckim nowe możliwości studiowania i posługiwania w Kościele. Dzięki zmianie sytuacji w stosunkach państwo – Kościół, opartych odtąd na zasadach autonomii i współpracy, świeccy katecheci zyskali właściwy status socjalny. Również działalność formacyjna ruchów odnowy Kościoła wśród ludzi młodych, powstawanie wspólnot eklezjalnych o pogłębionej religijności – wszystko to przyczyniło się do zainteresowania studiami teologicznymi.

Chociaż problematyka określona w tytule książki należy w całej pełni do obszaru badań teologii pastoralnej, to jednak nie mogło tu zabraknąć aspektu socjologicznego i prawnego. Autor, zgodnie zresztą z metodą stosowaną w teologii pastoralnej, usiłuje najpierw ukazać problem w aspekcie teologicznym, następnie w świetle badań empirycznych (ankieta i wywiad kwestionariuszowy na próbie niereprezentatywnej – zosta-

ło przebadanych 356 teologów świeckich w pięciu diecezjach polskich) stawia socjologiczną diagnozę posługi teologów świeckich w Kościele w Polsce, by wreszcie w ostatniej części dzieła podjąć próbę pewnej optymalizacji wspomnianej posługi poprzez sformułowanie imperatywów i postulatów zmierzających w kierunku odnowy, zarówno świadomości jak i praktyki Kościoła w tej dziedzinie. Celem pracy jest w pierwszym rzędzie „ukazanie posługi teologów świeckich w formie idealnej i faktycznej” (s.14), a następnie szukanie odpowiedzi na pytanie: Co robić, aby model realizowany, zaprezentowany w drugim rozdziale niniejszej rozprawy, jak najbardziej przybliżyć do modelu idealnego przedstawionego w rozdziale pierwszym? (s.16).

Autor, postępując według zarysowanego schematu, w ramach paradygmatu teologii pastoralnej, etapami – od kryteriologii, poprzez kairologię do prakseologii – ukazuje wieloraki udział świeckich teologów w triadzie posług: prorockiej, kapłańskiej i pasterskiej. Choć takie ujęcie wydaje się zasadne, to jednak nasuwa się pytanie: dlaczego akurat wybrano triadę posług (*tria munera*) jako fundament rozważań? W tekście nie znajdujemy wyjaśnienia i uzasadnienia tego faktu, tylko stwierdzenie: „Od strony teologicznej natomiast posługę tę należy rozumieć jako zróżnicowaną, ale komplementarny udział wszystkich członków Kościoła w wypełnianiu potrójnej misji Chrystusa” (s. 47). Wiemy, że wśród teologów toczyła się w historii dyskusja na ten temat. Istnieją także współcześni teologowie, którzy twierdzą, że takie ujęcie nie wyczerpuje całości charyzmatów i posług, przez które urzeczywistnia się Kościół, a tym samym całokształtu działalności Kościoła. Na przykład ks. Franciszek Blachnicki postulował inne rozwiązanie: urzeczywistnianie się Kościoła na płaszczyźnie znaku, w osobie ludzkiej i we wspólnocie osób (szerzej analizuje to M. Marczewski w książce *Posługa zbawcza Kościoła w ujęciu ks. Franciszka Blachnickiego*, Lublin 2000, por. s. 243-246). Ukazanie posługi teologów świeckich w takiej perspektywie teologicznej mogłoby okazać się interesujące i może mniej szablonowe. Niemniej jednak treść zasługuje na uwagę, tym bardziej że rozprawa ujmuje zagadnienie interdyscyplinarnie i opiera się na dobrej bazie źródłowej. W wykazie bibliograficznym znajdujemy zestawienie dokumentów Kościoła dotyczących badanego zagadnienia oraz zebraną bogatą literaturę przedmiotu, zarówno obojętną – zwłaszcza niemiecką – jak i w języku polskim.

Treść pierwszego rozdziału ukazuje teoretyczne podstawy posługi teologów świeckich w Kościele, opracowane w dwóch zagadnieniach: 1) Kościół powszechny, Kościół w Polsce, diecezja i parafia jako miejsce posługi teologów świeckich w historii i współcześnie; 2) wieloaspektowość pojęcia i wielorakie formy posługiwania w aspekcie teologicznym, przedstawione jako udział w funkcji prorockiej, kapłańskiej i pasterskiej Chrystusa.

W starożytności Kościoła posługa teologów świeckich była dość powszechna i znacząca. Wymienić tu można choćby takich, jak: Tertulian, Klemens Aleksandryjski, czy wielu takich, którzy już wcześniej, zanim przyjęli sakrament święceń, jako świeccy uprawiali teologię: Cyprjan, Grzegorz z Nazjanzu, Augustyn oraz inni. „Tradycja teologów świeckich w Kościele wschodnim została zachowana do naszych czasów. [...] Zdaniem historyków, fakt ten jest jedną z głównych przyczyn braku wyraźnego antyklerykalizmu w tym Kościele” (s. 27). W późniejszych dziejach Kościoła bywały okresy zainteresowania teologią wśród świeckich, ale także czasy eliminowania świeckich z aktywnego współuczestnictwa w duchowym życiu Kościoła. „Teologowie świeccy nie mogli, w prze-

ciwieństwie do Soboru Trydenckiego, uczestniczyć w obradach Soboru Watykańskiego I (1869-1870) nawet w charakterze audytorów” (s. 29). Przełomu dokonali teologowie eklezjologicznej szkoły tybindzkiej i później papież Pius XII, który mówił nawet o współpracy świeckich w apostołstwie hierarchicznym (por. s. 30). Współcześnie, od Vaticanum II, chociaż nie ma formalnych trudności z uznaniem różnych struktur i form zaangażowania świeckich teologów w Kościele, to jednak istnieje wciąż problem niejasno określonego statusu świeckiego katolika w posłudze Kościoła (por. s. 12). Zdaniem autora przyczyną jest wieloaspektowość pojęcia posługi świeckich i brak jasnego rozróżnienia terminów używanych w kontekście zaangażowania pastoralnego laikatu, takich jak: posługa (*ministerium*), urząd (*officium*) i funkcja (*munus*) (por. s. 45).

Posługa teologów świeckich w świetle badań przedstawia się w rozmaitych kategoriach grup zawodowych dość zróżnicowanie. Świeccy teologowie pracujący naukowo, katecheci, pracownicy mass mediów, współpracownicy duszpasterstwa rodzin, członkowie i liderzy grup i stowarzyszeń, nadzwyczajni szafarze Komunii świętej mają zróżnicowane przekonania, motywacje i preferencje odnośnie do źródła, istoty posługi w Kościele i jej charakteru oraz celu. Badania obejmowały także pytania dotyczące zamierzonego i aktualnie realizowanego charakteru posługi oraz możliwość zrealizowania siebie w pracy zawodowej jako teologa świeckiego. Charakterystyczne jest, że prawie połowa respondentów doświadcza braków w tym względzie (por. s.118-120). Również słaby jest wskaźnik zadowolenia ze współpracy i relacji międzypersonalnych w miejscu pracy z innymi teologami świeckimi (zaledwie jedna piąta jest zadowolona; por. s. 121-122) i z kapłanami (42,45%; por. s.132-133). W rozdziale można znaleźć wiele interesującego materiału na temat rzeczywistości posługiwania świeckich w Kościele w Polsce i chociaż dane wskazują, jak dużo trzeba zmienić na lepsze, to jednak autor dochodzi do wniosku, że „w ciągu ostatnich czterdziestu lat [...] zrobiono w Polsce dużo, aby ich posługiwanie nie tylko zdobyło prawo obywatelstwa w różnych dziedzinach życia eklezjalnego, ale także w pozytywny sposób ubogaciło podmiot pastoralnego oddziaływania w Polsce” (s. 238).

W rozdziale trzecim autor próbuje wskazać na problemy i możliwości w zakresie optymalizacji posługi teologów świeckich w Kościele. Odnowa w tej dziedzinie powinna pójść w kierunku zmiany świadomości, pogłębienia współpracy kapłanów i świeckich oraz wejścia z tą posługą w struktury Kościoła, a zwłaszcza w diecezje i parafie. Może dokonywać się to w posłudze nauczania w ramach takich form, jak: katecheza, praca na polu nauki, posługiwanie w mass mediach, formacja dorosłych, misje itp. Obszarem odnowy posługi w liturgii jest współpraca świeckich w posłudze kapłanów, formacja liturgiczna wiernych oraz czynny udział w życiu liturgicznym parafii, stowarzyszeń, małych wspólnot itp. Wśród różnych form uczestnictwa w wykonywaniu posługi pasterskiej, odnowy – zdaniem autora książki – wymaga współpraca w zespole pastoralnym i udział świeckich w działalności administracyjnej w strukturach kościelnych; ewangelizacja polityki, kultury, życia społecznego i gospodarczego; posługa w małej wspólnotie religijnej, duszpasterstwo rodzin, działalność charytatywna i posługa na polu ekumenizmu.

Lista postulatów w każdym sektorze zaangażowania świeckich w Kościele, przedstawiona w książce, jest długa i dotyczy zarówno zmian ilościowych, jak i jakościowych. Ukazuje się możliwości pracy dla większej liczby świeckich teologów w katechezie dzieci, młodzieży i dorosłych. W teologicznych placówkach naukowych

postuluje się stworzenie warunków i perspektyw do studiów specjalistycznych „w takich dziedzinach teologii, które ogólnie nazywa się teologią rzeczywistości ziemskich (teologia małżeństwa, pracy, kultury itd.)” (s. 312). Za pilną uważa się potrzebę zwiększenia roli i udziału świeckich w takich gremiach, jak: synody diecezjalne, rady duszpasterskie i ekonomiczne, zespoły charytatywne i duszpasterstwa rodzin itp. „Postulowane powyżej zmiany ilościowe uwarunkowane są przeprowadzeniem zmian jakościowych. Dlatego postulowano większe uwrażliwienie teologów świeckich, tak w trakcie formacji akademickiej, jak i permanentnej, na ich własną odpowiedzialność w wypełnianiu funkcji służebnej we wszystkich wskazanych powyżej sektorach życia eklesjalno-społecznego, a także lepsze specjalistyczne przygotowanie ich do wypełniania tej roli” (s. 313).

Dzieło ks. J. Mikołajca jest bogatym źródłem wiedzy na temat posługi świeckich w Kościele. Uzupełnia dostępną w polskiej literaturze teologicznej wiedzę w zakresie teologii laikatu oraz stanowi niemały przyczynek do poznania rzeczywistej sytuacji w tej dziedzinie w Kościele w Polsce. Służyć może pomocą nie tylko pastoralistom do dalszych badań zagadnienia, ale także stanowi dobry materiał do refleksji i przemyśleń dla pełniących urzędy w Kościele, odpowiedzialnych za duszpasterstwo w diecezjach i parafiach. Może także ubogacić samych świeckich teologów podejmujących posługę w Kościele, pomoże bardziej ją zrozumieć, pogłębić intelektualnie, umotywować i uczynić skuteczniejszą.

Pod względem formalnym książka wydana jest starannie, zawiera – oprócz tekstu właściwego – wykaz skrótów, bibliografię źródeł i literatury przedmiotowej, aneksy, wykaz tabel i wykresów. W aneksach został umieszczony kwestionariusz ankiety do przeprowadzonych badań, będący modyfikacją kwestionariusza *Christsein als Beruf* skonstruowanego przez Instytut Teologii Pastoralnej Uniwersytetu Wiedeńskiego pod kierunkiem prof. P.M. Zulehnera. Znajdują się tu także dane liczbowe dotyczące respondentów objętych badaniami oraz dane o ich wieku, płci, stanie cywilnym, ukończonej uczelni i ogólnej deklaracji wiary.

Pomimo niewątpliwych zalet można zauważyć niedopatrzienia w korekcie druku (zob. np. s. 5, 6, 22) oraz w niektórych miejscach potknięcia w stylu języka. Mało precyzyjne wydają się być wyrażenia: „optymalizacja uwarunkowań”, „optymalizacja rzeczywistości”, używane wielokrotnie w tekście, a nawet w tytułach podrozdziałów. Sformułowanie zaś tytułu drugiego punktu w pierwszym rozdziale pokrywa się prawie całkowicie z tytułem książki. Nie jest to poprawne pod względem metodologicznym. Bardziej pasowałby do treści tytuł: Pojęcie i formy posługi teologów świeckich w Kościele.

Podsumowując powyższe uwagi, należy z uznaniem odnotować dzieło ks. Józefa Mikołajca jako przydatne i pożyteczne w polskiej literaturze teologiczno-pastoralnej oraz polecić nie tylko badaczom i naukowcom, ale także szerokim kręgom kapłanów i teologów świeckich.

ks. Mieczysław Łaszczyk